

Title: ”Frihedens gudinde”

Author(s): Inger Marie Larsen-Nielsen

Source: CHARA – Journal of Creativity, Spontaneity and Learning, Vol. 2, No. 1 (2011)

Pages: 699-710

Published by: <http://www.chara.dk>

Stable Url: <http://www.chara.dk/artikler/20110115.pdf>

Digitized: march 25, 2011

Terms and Conditions of Use

Your use of the CHARA Journal archive indicates your acceptance and CHARA’s terms and Conditions of Use, available at <http://www.chara.dk/information/terms.pdf>. CHARA’s Terms and Conditions of Use provides, in part, that unless you have obtained prior permission, you may use content in the CHARA Journal archive only for your personal, non-commercial use.

Please contact the publisher regarding any further use of this work at redaktionen@chara.dk. Each copy or any part of a CHARA publication must contain the same copyright notice that appears on the screen or printed page of such publication.

CHARA is a not-for-profit organization founded in 2009. We work to create new knowledge on Creativity, Spontaneity and Learning and to build a common research platform that promotes the discovery and use of these resources. For more information on CHARA please contact redaktionen@chara.dk.

CHARA is collaborating with The Royal Library of Denmark to preserve and extend access to CHARA - Journal of Creativity, Spontaneity and Learning.

Frihedens gudinde

Et kvindebillede med nye perspektiver

Af Inger Marie Larsen-Nielsen

I 2011'ernes Danmark har vi ikke ligestilling mellem kønnene. Er det ikke på tide at gøre noget ved det? Jo, tænker vi nok, men hvad kan vi gøre udover at forfordele kvinder, når der skal ansættes ledere og justere på orlovsmulighederne, når familier får børn. Det virker umiddelbart fornuftigt og også retfærdigt, men kunne det også tænkes, at vi ved kun at spille på disse to tangenter overser noget? Denne artikel er et forsøg på at indfange andre aspekter i problematikken omkring ligestilling ved at perspektivere bredere, end vi plejer. Det kommer der en 'frihedens gudinde' ud af – et kvindebillede med nye perspektiver på ledelse og samfund.

Danske kvinder fik for ikke særlig længe side grundlovssikret retten til at blive hørt og få indflydelse i det danske samfund. Vejen ud af mandens skygge mod et liv som selvstændigt individ med borgerrettigheder skulle dermed være banen. At kvinder ikke langt tidligere havde fået borgerrettigheder og dermed officielt ”retten til et eget selvstændigt liv”, kan vi, når vi ser det i et socialkonstruktivistisk lys (Gergen og Gergen 2005), forstå som skabt ud af datidens forestillinger om forholdet mellem mænd og kvinder.

’Da danske kvinder i juni 1915 fik ret til at stemme og stille op til Folketing og Landsting, var det afslutningen på over 25 års uafbrudt politisk kamp for stemmeret

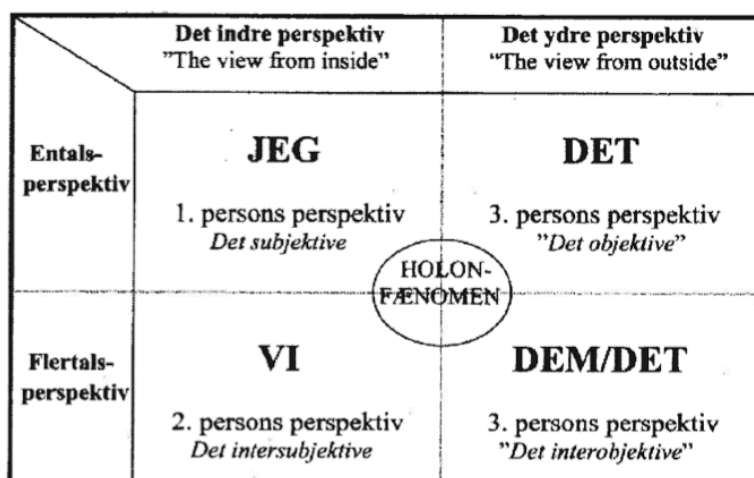
"Een af de betydeligste Dage i mit Liv." Sådan skriver en ung lærerinde, da hun sammen med tusinder af andre kvinder er gået i optog for at fejre stemmeretten. De var rustet med flag, fædrelandssange - og med sukker og kamferdråber for at undgå for mange besvimelser. (...). bly ægtemænd og fulde ungersvende så til på sidelinjen.

(<http://www.kvinfo.dk/side/266/tema/20/>).

Forskellige perspektiver på kvinder og ligestilling

Når jeg ser på ovenstående foto og kæder disse selvbevidste og målrettede kvindeskikkelser til det faktum, at mænd stadig sidder med majoritet på magtens poster, og at der gennemsnitlig er en bruttoforskel på mellem 12 – 19 procent mellem mænd og kvinders løn i Danmark, og de unge kvinder ligger i overhalingsbanen, hvad angår de længerevarende uddannelser, så vækkes min undren.

Det vi her berører, er, emnet *kvinder og ligestilling*. Et hot emne igennem flere generationer, et emne der udarbejdes undersøgelser omkring og der intervereres i forhold til. Tilsyneladende er ligestilling mellem kønnene accepteret som *et langt sejt træk* man ikke rigtig får fat om, så der opnås reel ligestilling. Måske fordi emnet ikke vinkles bredt nok? Gad derfor vide hvad der sker, hvis vi sætter *kvinder og ligestilling* ind i en teoretisk begrebsramme, der kan hjælpe os med en bred belysning. Et eksempel på en sådan ramme er den integrative begrebsramme, som bygger på en helhedstænkning, hvor alt i denne verden skal forstås som havende en inderside og en yderside og samtidig som en selvstændig del af en større helhed. Dvs. ting og mennesker i verden er at forstå i forbundethed og ud fra det ontologiske grundsyn, der ligger heri (Tønnesvang 2004). Illustreret i nedenstående model fra samme kilde. Kvadranterne må ikke forstås som lukkede i forhold til hinanden.

Kvindeliv – et liv under ydre styring

Sætter vi *kvinder og ligestilling* ind i denne model, ser vi, at dette fænomen kan belyses ud fra såvel et ydre som et indre perspektiv. I et ydre flertalsperspektiv vil vi kunne kaste lys over fænomenet ud fra de strukturelle forhold, der betinger mulighederne for kvinders ligestilling. Hvem tager barsels – og børnepasningsorlov, og hvem tjener hvilke penge for hvor mange timers arbejde i de danske familier? – er spørgsmål vi kan stille. Spørgsmål der generelt kan besvares med et kvinden/manden. Familieorloven er endda øremærket kvinden. En ”øremærkning” der bevirker, at kvinder under barsel og børnepasningsorlov mister netværk og får svært ved at følge med i kravene om opkvalificering og kompetenceudvikling, når de lejlighedsvis træder ud og ind af jobmarkedet (jf. artikel fra Information, se bagerst).

Ganske sympatisk satte Videnskabsministeriet da også for nylig ind med økonomisk støtte til ansættelse af kvindelige forskere på Aarhus Universitet. Et sympatisk initiativ der dog kan kritiseres for usympatisk pga. den underkendelse der ligger i det forhold, at der er en svagere part, der forfordes grundet sin svagheit. Et initiativ der da også vakte kritiske reaktioner fra såvel kvinder som mænd.

Lovgivning og interventioner er således ikke uskyldige. Set i et poststrukturalistisk perspektiv sætter diskurser, igennem vores sprogbrug, de menings- og betydningshorisonter vi handler fra. Diskurser er således sprog som afspejler social orden og skaber social orden ved at virke rammesættende for individers samkvem med samfundet (Bredsdorff 2002). Øremærkning af familieorlov og særbehandling af kvindelige ansøgere sætter således en menings- og betydningshorisont om, at det er i orden, periodevis, at styre kvinders liv. Det positive dette lys afsætter, er, at vi får muligheden for at forstå magt i en Foucaults betydning, dvs. at magt ikke har noget særligt væsen, nogen særlig form eller nogen bestemt lokalisering. Magt er derimod noget der produceres i konkrete relationer i form af styrkeforhold, taktikker og strategier. Da magt således er relationel, vil det sige, at magt kan forhandles. Den gældende diskurs er derved at forstå som en, der handler om tilslutning eller ikke tilslutning og muligheden for frigørelse fra ydre styring, er derved givet. ’Ikke tilslutning’ tænker jeg ikke, i dette tilfælde, behøver at være ensbetydende med fravælgelse af orlovsmuligheden dvs. ske på bekostning af børns ret til at være sammen med forældrene mens de er små. Men mon ikke den gældende diskurs kan påvirkes, hvis kvinder ønsker det f.eks. gennem fortællinger om mænd og kvinders samarbejde om at skabe en familie der selvstændiggør alle familiens medlemmer og ved at fremføre et ønske om på dette område at blive ligestillet med andre kvinder i Norden.

Vel vidende, at det er en ideal tilstand mange kvinder og sikkert også mange mænd vil kunne tilslutte sig, men at der også ligger en fristelse i at ”lade stå til” i en travl hverdag og reagere med

passiv modstand, ledes jeg over i det indre flertalsperspektiv. Måske perspektivering her giver os leder os andre spor for ligestilling?

Kvinder og frigørelse – et ydre og indre anliggende

Den norske organisationsteoretiske Gareth Morgan har skrevet, at metaforer er virkemidler til at ”blæse liv” i en fremstilling, så den forstås bedre, fordi vi tænker og ser igennem metaforer (Morgan 2004). For metaforer gælder det samme som for diskurser, de er sprogbrug med en menings- og betydningshorisont, der også medvirker til at konstruere kvinden i en forståelsesramme, i fald de handler om kvinden. De metaforer, vi har brugt igennem tiden og stadig bruger om kvinder, vil altså kunne fortælle os noget om syn på, opfattelser af og forholdemåder til dem. Eksempelvis kan nævnes metaforen om madonnaen (”vor frue eller vor mor”). Et idealbillede af kvinden, hvis opmærksomhed er rettet på gud, fædreland, børn, familie og manden, dvs. andre steder hen end på hende selv. Der hvor vi i nyere tid finder denne figur genspejlet er i 1950’ernes ideal om kernefamiliens hjemmegående kvinde og mor.

At sætte en ny diskurs og også få den til at slå igennem, tænker jeg, kræver mere end ”small-talk”, hvilket leder mit blik derhen, hvor de sensationelle fortællinger flyder fra. Og tænk hvilke fortællinger, der fortælles her, bl.a. om to, i offentligheden, kendte kvinder, der hver på deres måde har gennemgået en frigørelsesproces på vej ud af, for dem, dårlige ægteskaber med deres, i omverdenens øjne, magtfulde mænd. De fortællinger jeg tænker på, er dem, der handler om Annette Engell og Janni Spies’ skilsmisser.

Annette var i sin tid Hans Engells kone, hvilket hun frigjorde sig fra ved i hhv. 2001 og 2003 at få udgivet bøgerne: *”Utro, håb og kærlighed – hellere en sorteper i hånden end en konge med fire damer”*, og *”Det er dejligt at være alene – når det ikke er så yndigt at følges ad”*. Bøger som fortæller om ægtemandens svigt og psykiske overgreb, der minder om noget, der ligner hjernevask, når vi forbinder hjernevask med følelsesmæssig manipulation med fordrejning af virkelighedsopfattelse til følge (jf. Taylor 2004). At Annette Engell efter skilsmissen kan udtale: *”Jeg nyder freden og friheden - nyder ikke at blive manipuleret med. Jeg har i så mange år stået i skyggen. Nu er jeg parat til at gå ud i solen*, vidner om, at det lykkedes hende at frigøre sig en fordrejet virkelighedsopfattelse.

Når den ene part kører et seriøst forhold, må han sige det derhjemme og give sin kone fri, siger Annette. Det siger sig selv at uærlighed, løgn, fortællinger og manipulation er skadeligt for ethvert forhold, og mennesker der begår sådanne psykiske overgreb gennem skjult magtanvendelse (som beskrevet i Jacobsen 2002) overfor et andet menneske, vil kunne kritiseres for magtmisbrug. I et etisk perspektiv hvor etik handler om det ene menneskes rette optræden over for det andet (nudansk

ordbog), vil handlingen kunne kategoriseres under betegnelsen uetisk, da den foregår i et land, der har tilsluttet sig FN's menneskerettigheder. I en pligtetisk optik vil kritikken yderlig kunne præciseres som objektivering af kvinden, da hun bliver middel for manden, der manipulerer med hendes forståelse af situationen i forhold til hans strategiske planlægning, så han kan nå målet: at udleve sit skjulte liv. I tilgift kommer kvindens reaktioner til at fremstå som forvrængede, fordi de ikke styres og betinges af hendes forhold til et reelt grundlag, men af hvor ærlig, kærlig og modbydelig manden vælger at være. Med andre ord – kvinden i et sådant forhold lever et ufrit og uselvstændigt liv uden den gensidige kærlighed, der forudsættes for at et ligeværdigt samarbejde kan opnås. ”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd” (Løgstrup 1998), så vejen mod ligestilling skulle her skulle være til at få øje på!

I fortællingen om Janni og Christian Kjær's skilsmisse, møder vi til gengæld en kvinde, der har ”tager skeen i egen hånd” for at komme ud af et, for hende, begrænsende ægteskab. Ekstra Bladet skrev den 24. juni 2009: (<http://ekstrabladet.dk/flash/dkkendte/article1186346.ece>)

Den evige Kjær' er vokset i vælde, og altså så meget, at det er blevet for overvældende for Janni. Hun har masser af krudt i sig og følte åbenbart, at livet nu var begyndt at løbe uforløst fra hende. Skilsmissen er kulminationen af den følelse. 20 års ægteskab blev det til, før Janni og Christian Kjær i november sidste år oplyste, at de skulle skilles. Efter et halvt år som single siger Janni Kjær nu til Billed-Bladet, at hun stadig ikke er kommet sig over bruddet. - Jeg ved ikke om prinsen på den hvide hest kommer susende en dag, men lige nu er jeg slet ikke parat til et nyt forhold. 20 års ægteskab er lang tid, og selv om nogen har sagt til mig, at det kun tager ét år at komme igennem sådan en omgang, så tror jeg ikke rigtig på det. Jeg føler der er lang vej endnu, men også at det går den rigtige vej.

Set i et socialkonstruktivistisk perspektiv (Gergen og Gergen 2005) kan ægteskaber forstås som skabt i relationer og i kommunikation mellem parret. Er begge parter ikke indstillet på at medvirke til hinandens vækst vil den part, ”der stadig har krudt i sig” blive begrænset af den anden. Set i et kvinde- og ligestillingsperspektiv må vi derfor ”tage hatten af” for Janni, der på eget initiativ brød ud af en, for omverden at se, ”tryk og sikker havn”.

Tilbage til metaforerne om kvinder. Luderen er en anden metafor, der kan siges at afspejle madonnaens modsætning nemlig den liderlige kvinde, der velvilligt stiller sit skød til rådighed for manden. En metafor som frembyder et billede af kvinden som en, der er til og gør sig til for manden.

En fortælling der ligger på kanten af at skrive sig ind i denne metafor er den om Jørgen Leth, der ”tager figenbladet fra munden” i BT fredag den 29. oktober 2010, hvor han fortæller om sin sanselighed og sit behov for at udleve sin seksualitet med diverse kvinder. Om det siger han, og jeg citerer: *”Jeg ved, de synes, jeg er en stor ... god elsker. Det har jeg fået at vide mange gange. Senest af min tidligere kæreste på Haiti. Hun troede aldrig, hun igen ville få en elsker, der var så god som mig, sagde hun bagefter. Det elskede jeg at høre.* På spørgsmålet om, hvorfor han er en god elsker, svarer han: *- Fordi jeg er hensynsfuld. Det lyder så plat, men man kan kun være en god elsker, hvis man forstår kvinden og forstår at kunne spille med kvinden.”*

Når vi ser på det Jørgen Leth præsterer med diverse kvinder i et kvinde- og ligestillingsperspektiv, kan der måske nok siges at være tale om ligestilling i den udstrækning, at aktiviteten fører til gensidig forløsning. Spørgsmålet er så, om det ”at spille med kvinden” er det samme som at samarbejde med kvinden omkring opnåelse af seksualitetens vitaliserende effekt på mænd og kvinders øvrige livsprojekter eller om seksualiteten blot er en tvangspræget handling, der kan kritiseres for sit gentagende mønster af hensyn til kravene fra de udøendes indre dæmoner. I fald der er tale om sidstnævnte, vil Leths såkaldte æstetiske handlinger kunne rubriceres under omnipotens. En tanke der også har strejft andre (jf. denne psykologudtalelse i Filmkommentaren den 3. november 2010): *”Det ses, at Jørgen Leth både som filmens hovedperson og som dens instruktør er begejstret for netop de kvinder, som er begejstret for ham. Som menneske søger han bekræftelse hos disse kvinder. Han lever den usikre eksistentielle situation, et kærlighedstab engang, og kompenserer ved en midlertidig situation af lykke, kvindens accept i som regel korte, enkelte gange lidt længere, øjeblikke af værdsathed. Føler sig begæret, er begæret. Som et erotisk menneske. Denne udsathed er det erotiske menneskes virkelighed”* (<http://www.filmkommentaren.dk/blog/blogpost/1349/>).

Set i et kvinde- og ligestillingsperspektiv tænker jeg, at der kan rettes kritik mod udtalelser fra mænd der, som Jørgen Leth fremkommer med en vurdering af kvinders seksualitet, som værende mere modtagende end givende. Ligeledes kan hans kvinder kritiseres for at lade deres seksualitet underkende med mindre de bevidst bruger Jørgen Leth som et vitaliserende middel, hvilket de jo så ud fra et pligtetisk perspektiv bør fortælle ham, så han frit kan vælge at lægge krop til eller ej.

Tilbage har vi metaforen om kvinden, der sidestilles med furien, den rasende og måske også hævngherrige kvinde, der reagerer mod mandens tåbelige og sanselige omtumlen og underminering af familiens overlevelse. Nille i *Jeppe på bjerget* er en figur, der matcher dette billede. En kvinde hvis reaktioner kan synes ganske rimelige, men som omverdenen tager afstand, så vi får ondt af ”den stakkels Jeppe”, da det at være underlagt en sådan kvindes regime må være utåleligt, og årsagen til at Jeppe drikker. Set i et kvinde- og ligestillingsperspektiv får vi imidlertid også ondt af Nille, tænk

sig at være bundet ægteskabeligt til sådant et skvat af en mand, der ikke en gang gider, at anerkende hende og give hende et ligeværdigt modspil.

Sluttelig skal de rene kvindesamfund med krigerkvinderne, der kun lukkede mænd ind som husassistenter og ”befrugtere” nævnes med metaforen om kvinden set som amazone. Set i et kvinde- og ligestillingsperspektiv kommer sådanne amazoners krig mod mænd til udtryk i den gamle rødstrømpekrig mod mændene. En optik der er ændret gennem den nyere kvindebevægelses fokus på kvinder og mænds frihed og ret til selvstændige liv, hvor ligestilling mellem kønnene retter sig mod samarbejde, meningsforhandling, gensidig ansvarlighed, anerkendelse og fællesskabelse.

En ting er, at der er basis for et frigørende sigte i ligestillingsdebatten, noget andet er, at finde spor der leder videre mod nye handlemuligheder.

Et kvindebillede med nye perspektiver

På denne vej byder en forskningsbaseret undersøgelse fra 2000(*) sig. En undersøgelse der peger på, at kvinders holdning til korrupsion, uærlighed og bestikkelse er mere afvisende end mænds, og at kvinder giver udtryk for at være mindre tilbøjelige til at tage imod bestikkelse end mænd. Dette viser sig igennem kvinders adfærd i form af højere grader af selvkontrol, normer om ærlighed og generelle positive opfattelser af lovgivning som beskyttende.

We present evidence that (a) in hypothetical situations women are less likely to condone corruption, (b) women managers are less involved in bribery (*).

Undersøgelsen er bygget op med en bred repræsentation af verdens lande, heriblandt Danmark, hvor ovenstående forhold er konstaterbare. Forklaringer på hvorfor der er denne forskel mellem kvinder og mænds adfærd giver undersøgelsen kun nogle teoretisk mulige bud på. Disse knytter sig dels til biologiske, genetiske, følelsesmæssige, kulturelle og socialiserende forhold.

This paper has primarily focused on identifying an empirical regularity, a “stylized fact.” Ideally, we would like to conclude with an explanation of this stylized fact. Criminologists have developed many theories that are potentially relevant. Women may be brought up to be more honest or more risk averse than men, or even feel there is a greater probability of being caught (Paternoster and Simpson, 1996).

Women, who are typically more involved in raising children, may find they have to practice honesty in order to teach their children the appropriate values. Women may feel more than men -the physically stronger sex- that laws exist to protect them and therefore be more willing to follow rules.

More generally girls may be brought up to have higher levels of self-control than boys which affects their propensity to indulge in criminal behavior (Gottfredson and Hirschi, 1990, p.149)*

Ser vi undersøgelsens resultater i lyset af den gamle kvindebevægelses fokus på forskel mellem kønnene, må kampen her siges at ende ud med et 1-0 til kvinderne grundet deres mere pligt- og dydsetiske adfærd (bemærk at vi nu har bevæget os over i det ydre-entalsperspektiv jf. modellen side 1). Set i et ledelsesfilosofisk perspektiv melder tanken sig om kvinder qua deres mere normative holdning og mindre tilbøjelighed til uærlighed og korrupsion ligger bedre på linje med *det gode lederskab* (jf. Kirkeby 2004). En tanke der ligger lige for er, på den baggrund, at kvinder kan tænkes at være bedre i stand til, end mænd, at skabe en fri organisation, som beskrevet af Ole Fogh Kirkeby i bogen *Den frie organisation* (Kirkeby 2009). En organisation hvor lederen er en person, der er nærværende i sit væsen i organisationen og som bruger sin magt til at sætte medarbejderne fri til at udvikle sig igennem det arbejde de udfører til fordel for den organisatoriske opgave, de har påtaget sig at løse.

Ledelsesmæssigt at arbejde med "at give magt til" medarbejdernes menneskelige og personlige udvikling igennem den organisatoriske opgaveløsning ligger godt i tråd med at bryde de hierarkiske strukturer, der jf. C.O. Scharmer er brug for at bryde ned, hvis vi skal kunne svare igen på det vores samfund og klode "kalder på" (Scharmer 2009). Mennesker i verden tumler nemlig med ældgamle problemstillinger til trods for den mængde viden, færdigheder og kompetencer vi har at gribe til handling på. Problemstillinger der handler om undertrykkelse og udnyttelse af hinanden, og som resulterer i, at mennesker dør af sult og bliver slået ihjel i og under krig og at vores økosystem lider overlast gennem brug, forbrug og misbrug. Signaler på at gamle løsninger og vante tænke- og handlemåder ikke holder længere kommer bl.a. til udtryk blandt mennesker der arbejder i "frontlinjen" som eksempelvis personale på sygehuse, lærere på skoler og pædagoger i daginstitutioner, da de føler, at de systemer de arbejder i er dysfunktionelle, og at de derved fastlåses kollektivt i at producere resultater, som ingen kan være tjent med (ibid. 2009). I Danmark behøver vi ikke at kaste blikket længere væk end til vores daginstitutioner, et område hvor der kan være god grund til bekymring på vores fremtids vegne, idet disse systemer i dag kan tænkes som medvirkende til at børns udviklingspotentiale og dermed deres evner til kreativ tænkning begrænses (Larsen-Nielsen 2010). Det vil sige, at hvis ledere, ved ikke forholder sig etisk til den organisatoriske opgave, de er ansvarlige for at løse i eksempelvis daginstitutioner, kan være medvirkende til at næste generation ikke "klædes på" med optimale forudsætninger for at løse de problemer, vi som generation har efterladt til dem. Tager vi imidlertid signaler alvorligt, ligger det lige for at følge Scharmers tankegang og søge nye forståelser ved at tænke anderledes end vanligt for at få nye løsninger til at opstå. Så hvorfor ikke mægtiggøre kvinden gennem hendes

højere grader af etik og dermed hendes gode forudsætninger for at arbejde visionært, som beskrevet, ved at sætte en ny diskurs. Så med baggrund i kvinders etiske force og det potentiale af frigørende kræfter vi har set hos kvinder, der eksempelvis frigør sig fra dårlige ægteskaber og undertrykkende mænd toner billedet af frihedens gudinde frem for mit indre blik. En kvinde som ikke er leder for at opnå magt og ret til at bestemme over andre og få indflydelse for sin egen selvhævdelses skyld. Men er leder fordi hun finder dyb mening i og glæde ved at udvikle sig gennem sit ledelsesarbejde og derfor tager ledelse på sig for at sætte andre fri til muligheden for at gøre det samme gennem det arbejde de udfører. I det perspektiv vil ledelse være mere playmaking end managere. Playmakere er i sportens verden ikke dem der scorer flest mål, men dem der har overblik, nærvær, opmærksomhed og fornemmelse for og med spillets gang. Hvis ledelse anskues som playmaking, bliver ledere nogen, hvis fornemmeste opgave det er at spille bolden til andre og byde ind i de igangværende organisatoriske processer med inspiration til det igangværende spil, således at en kreativ kultur understøttes (Larsen-Nielsen 2010). Kreative processer kan forstås som skabende aktivitet, som i organisationer kan opstå, når ledere har forståelse for at skabe det rum, der skal til. Anlægger vi et perspektiv på organisationen som proces kan skabende aktivitet i organisationer forstås som noget, der vokser ud af de responsive processer der opstår i handling og kommunikation (på interaktionistisk vis) mellem menneskerne i organisationen (Stacey 2008).

Frihedens gudinder – ligestillingsarbejdet kalder

Et er et ulmende samfundsbehov for kvindelige lederegenskaber noget andet er at kvindes potentiale som frihedens gudinder indtil videre synes at ligge i dvale fordi det stadig er mændene der fortrinsvis sidder på de mest betydende ledelseposter. Så hvad kan der rent ligestillingsmæssigt tænkes at der kan gøres her og nu for at det billede kan ændres? Indtil videre er læseren sikkert blevet bekræftet i, at det heller ikke lykkes mig at finde frem til nogen entydige svar på dette spørgsmål, men at der er tale om flere svar. Svar der kan knyttes til såvel de strukturelle rammer, frigørelse fra undertrykkende ægteskaber og parforhold (incl. seksualforhold) som til anerkendelse af kvindekønnets etiske styrkeside. Tilbage i perspektiveringsmodellen side 1 står det subjektive jeg-perspektiv nu tilbage.

Et ikke uinteressant perspektiv idet ligestilling i dette perspektiv kan betragtes som mulig for kvinden at skabe gennem kvindens egen skabende aktivitet - altså kreativitet (jf. Fredens 2009). Skabende aktivitet sker gennem situeret kognition (Fredens 2009), hvilket henviser til at den kreative tænkning dels er "embodied" situeret i kroppen, som former de mentale funktioner som perception og at den kreative tænkning samtidig fungerer som "embedded mind" i et samspil mellem hjerne, krop og verden. Det vil sige, at den skabende aktivitet også er "extended mind", forbundethed til det vidtstrakte sind. Scharmer taler, om at ny viden er forbundet til *kilden* og at

kontakten til kilden går gennem personens, her kvindens, kontakt med sit jeg, sin autenticitet (Scharmer 2009). Nu er det nok næppe sådan at kvinder, fordi de er kvinder, implicit, er i kontakt med deres autentiske jeg (og næppe ej heller hele tiden). Det vil sige *kvinden skabt i ligestilling* ikke vil kunne påregnes pludselig at dukke frem uden at kvinder gør et stykke skabelsesarbejde, hvilket de så til gengæld, set i et personlighedspsykologisk perspektiv, levnes muligheder for at gå i gang med. Nærmere bestemt giver dette perspektiv os det svar, at kvinden selv kan give sit identitetsskabende arbejde en retning, der ligestiller hende med manden.

Vi er på den ene eller anden måde engagerede i tilværelsen, hinanden og i os selv. Vi er engagerede i, hvordan livet former sig for os og for hinanden, og vi er engagerede i, hvordan vi selv og andre er som mennesker. De fleste af os går ikke og reflekterer over dette hele tiden. Nogle gange gør vi, og i perioder af vort liv, hvor alt er til revision, gør vi det meget – men det meste af tiden viser dette engagement sig snarere som den tavse sociale og psykologiske rettethed i vores handlinger, adfærd, tænkemåder og følelser. Engagementet viser sig i den måde vi gør tingene på. Det viser sig i den måde, vi opretholder og former vor hverdag helt ned i de simpleste og kedeligste rutiner. Hvad enten vi gør os det reflektivt bevidst eller ej, så *vil* vi noget med tilværelsen, med hinanden, med os selv. Det kan også udtrykkes på den måde, at vi til enhver tid har et projekt for med tilværelsen, et *tilværelsesprojekt*. Tilværelsesprojektet er ikke blot en anonym proces, der sætter sig igennem – der er en *nogen* der har dette projekt, *dig og mig*. Denne måde at være en *nogen* på, og at være i et intentio – eller førstepersons perspektiv begrebsliggør vi med begrebet ”*selvet*” (Bertelsen 2000:169).

Som det fremgår af citatet, vil vejen mod ligestilling kunne formuleres som del af kvindens tilværelsesprojekt. Et aktivt projekt hvor kvinden selv retter sig mod at organisere sin tilværelses konstitutioner på en sådan måde, at kvinden på baggrund af sine egne valg kan komme til at leve sin tilværelse som en ligestillet person. I forhold til valgene og organiseringen er der også hjælp at hente i personlighedspsykologien (Tønnesvang 2001), idet et selvs rettetheder kan forstås ud fra dets fire grundformer: et selvhenførende intentio (rettetheden går mod spejling af selvhævdelse og selv fremstilling), et fællesskabshenførende intentio (rettetheden går mod samhørighed og fællesskab med ligesindende), et mestringshenførende intentio (rettetheden går mod mestring og kompetenceudvikling) og andenhenførende intentio (rettetheden går mod betydningsbærende andet og andre). En forudsætning for at kvinden ”kommer i vej” med sit tilværelsesprojekt *ligestilling* er at kvindens rettetheder får den mængde psykologiske ilt, der skal til for at det kan bæres igennem. Kvinden vil således ikke kunne tildeles hele ansvaret for om hendes ligestillingsprojekt lykkes, da dets vellykkethed vil afhænge af omverdenens svar på hendes rettetheder. Og det siger sig selv, at mænd med tilværelsesprojekter der trækker i en modsat retning ikke vil kunne bidrage med den tilpasse mængde psykologiske ilt, kvinden skal bruge for at et

ligestillingsprojekt i parforholdet eller for den sags skyld på arbejdspladsen kan lykkes. Så fællesskabet om ligestillingsprojektet må søges steder, hvor der responderes positivt.

Imidlertid vil det med dette perspektiv for øjnene stadig give mening for kvinder at rette sig mod det betydningsbærende forhold, der kan siges at ligge i, at der samfundsmæssigt tages de strukturelle initiativer, der samfundsmæssigt kan virke understøttende på hendes projekt ligestilling. Hvilke kunne være: lighedeling af orlov, ligelige lønniveauer mellem kvinde- og mandefag samt en lovgivning, hvorfra der kan gribes sanktionerende ind overfor mænd der før, under og efter en skilsmisse blokerer for kvindens ret til et selvstændigt liv.

Spørgsmålet er så, om dette vil ske så længe majoriteten af topledelsesposterne er besat med mænd. Måske det ikke er så kritisabelt endda med forskelsbehandling i ansættelsesøjemed, hvis blot kvinder så bruger stillingerne til at mestre ledelse, så der opnås ligestilling mellem mennesker i organisationer. Sideløbende er der jo masser af muligheder for, at kvinder retter sig mod fællesskabs skabende projekter med andre kvinder og mænd, hvor ligestillingsproblematikken belyses med henblik på at lade ligestillingen vokse ud af de kollektive bestræbelser.

Skulle handlekraften og modet ”drukne” i en travl hverdag kan gamle heltinder som Maria Montessori trækkes frem og minde os om, at der i vores fortid fandtes kvinder der under vanskelige betingelser evnede at skabe nye perspektiver for deres eftertid.

Inspireret af:

Bertelsen, P. (2002). *Realismens begreb om selvet*. I: Bertelsen, P. Hermansen, M. og Tønnesvangs, J. (red.). *Vinkler på selvet – en antologi om selvets anvendelse i psykologien*. Klim, kap.3

Bredsdorff. Hvad er diskursanalyse? *Social Kritik* 78/2002

Fredens Kjeld (2009). *Innovation og ledelse. Hjernen som medspiller*. Academica

Gergen K. og Gergen M. (2005). *Social konstruktion ind i samtale*. Dansk Psykologisk forlag

Hansen Hjerl J. Velfærd spænder ben for ligestilling, *Information* 08/05/2008

Jacobsen D.I. og J. Thorsvik (2002). *Hvordan organisationer fungerer*. Hans Reitzels forlag

Kirkeby O.F. (2004). *Det gode lederskab*. Børsens forlag.

Kirkeby O.F. (2009). *Den frie organisation*. Gyldendal Business

Larsen Nielsen I. M. (2010). *Daginstitutionsledelse – profession og ledelse*. Hans Reitzels forlag

Løgstrup K.E. (1998). *Den etiske fordring*. Samlernes bogklub

Morgan, G. (2004). *Organisasjonsbilder*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Scharmer C.O. (2009). *Teori U*. Forlaget Ankerhus

Stacey R. (2008). *Hvordan kunnskap vokser frem*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Taylor K. (2004): *“Brainwashing – The science of thought control”*. Oxford University Press

Tønnesvang J. Integrativ tænkning og psykologisk forskningsmetodik, *Psyke & Logos*, 2004, 25, 839-847

Tønnesvang J.(2004). Integrativ tænkning og psykologisk forskningsmetodik. I *Psyke og Logos*. P. 839 – 847

Weiss K. Biologi er et deprimerende argument for fraværet af ligestilling, *Ugebrevet A4*, 17.01-23.01.2011.

Noter:

***Gender and Corruption**

Anand Swamy, Stephen Knack, Young Lee, and Omar Azfar

This Version: August 2000 <http://ideas.repec.org/p/wil/wilcde/158.html>

Tak til Jens Skou Olsen for henvisning til denne kilde.